CĂTĂLINA VĂTĂŞESCU

PĂSTRAREA ÎN ROMÂNĂ ŞI ÎN ALBANEZĂ A SUBSTANTIVELOR NEUTRE DIN LATINĂ

1. Dintre toate limbile romanice, română a păstrat genul neutru din latină atât în ceea ce priveşte conţinutul cât şi mărcile şi structura (vezi Coteanu 1969, p. 35–39, Ivănescu, în SCL VIII, 1957, p. 299 şi urm.; Ivănescu 2000, p. 145–150; Fischer 1985, p. 80–83). Se ştie, de asemenea, că albaneza, la rândul ei, are neutru. Ocupându-se de istoria păstrării neutrului albanez, moştenit din indo-europeană, şi de explicarea reorganizării acestui gen pe măsură ce vechea structură slăbeşte, Gr. Brâncuş atrage atenţia asupra importantei constatări a lui H. Pedersen cu privire la menţinerea ca atare a neutrelor preluate din latină Pedersen 1894, 1897; Brâncuş 1963/2007, p. 225, 226). Este vorba despre integrarea lor în sistemul moştenit de albaneză din indo-europeană şi despre care primele texte dau mărturii cu privire la reorganizarea sa. În limba primelor texte, scrise în secolele al XVI-lea–al XVII-lea, şi în graiuri, termenii aceştia păstrează cu mai multă fidelitate unele mărci ale vechiului neutru, cum ar fi forma articolului hotărât, ieşit din uz în limba actuală standard. În urma reorganizării sale, neutrul albanez are o structură asemănătoare neutrului românesc, substantivele primind determinanţi masculini la singular şi feminini la plural. Neutrul are mărci proprii de plural, desinenţele *-e* şi *-ëra* /*-ëna*, care pot să apară, ca şi în română, la unele clase de feminine, dar nu şi la masculine[1]. Aceste desinenţe de plural existau încă în sistemul neutrului moştenit din indo-europeană. În timpul contactului cu latina, aşadar, în albaneză exista genul neutru, ceea ce explică preluarea ca atare a unui important număr de substantive neutre. Ele se integrează într-un sistem foarte asemănător celui românesc. Este important să amintim că neutrul albanez, ca şi cel românesc, cuprinde substantive inanimate. În evoluţia albanezei, nu au existat perioade în care neutrul să se fi pierdut.

2. Ceea ce ne interesează în cele ce urmează este felul în care fiecare limbă încadrează substantivele neutre pe care le conservă din latină. Am încercat să prezentăm un număr cât mai mare de exemple, chiar dacă inventarul lor nu este complet. Folosim în mod special, atât pentru română, cât şi pentru albaneză, etimologiile stabilite sau propuse cu bune argumente, în cazurile controversate, de Puşcariu 1905; CDDE; Meyer 1891; Çabej 1976–1995, 1975, 1976; Mihăescu 1966a,b, 1981, 1993; Bonnet 1998; Orel 1998[2]. Am considerat util să nu ne oprim numai

[1] Pentru descrierea preluării din latină a substantivelor neutre în albaneză vezi şi Bonnet 1998, p. 287–298, 295. Pentru structura neutrului în limba actuală, vezi Buchholz–Fiedler 1987, 208–211.

[2] Baza inventarului o formează sinteza pe care am încercat-o asupra vocabularului de origine latină din albaneză comparat cu cel din română în Vătăşescu 1997. Pentru formele şi declinarea termenilor din latină am folosit dicţionarul lui G. Guţu (1983) şi gramaticile lui Th. Simenschy ([1998]) şi I. I. Bujor şi Fr. Chiriac (Bujor–Chiriac 1971).

Caietele Sextil Puşcariu, II, 2015, Cluj-Napoca, p. 481–489

BDD-A22922 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:43 UTC)

asupra lexicului conservat în amândouă limbile, ci şi asupra celui păstrat fie numai în română, fie numai în albaneză.

2.1. Prezentăm întâi termenii păstraţi într-una dintre cele două limbi, nu şi în cealaltă.

2.1.1. Conservarea singularului:

– Nume de genul neutru singular păstrate în română, nu şi în albaneză.

Este continuată forma de singular a unei importante serii de neutre de declinarea a II-a, cele mai multe păstrând genul neutru al etimonului: *adiutorium* > *ajutor*, *brachchium* > *braţ*, *catinum* > v.drom. *căţân*, ar. *căţân*[3], *cribrum* > *ciur*, *dorsum* (*dossum*) > *dos*, *fenum* > *fân*, **fenacium* > *fânaţ*, *ferrum* > *fier*, *ficatum* > *ficat*, *furtum* > *furt*[4], **gratarium* > *grătar*, *lignum* > *lemn*, *lutum* > *lut*[5], *negotium* > *negoţ*, **nutricĭum* > *nutreţ*, *pretium* > *preţ*, *responsum* > *răspuns*, *rostrum* > *rost* „gură", *sebum* > *seu*, *unctum* > *unt*, *vasum* > *vas*, *visum* > *vis*. La acestea se adaugă un număr de derivate cu sufixul *-mentum*: *calciamentum* (*calceamentum*) > (*în*)*călţământ*, *iuramentum* > *jurământ*, *ligamentum* > *legământ*, *monumentum* > *mormânt*, *pavimentum* > *pământ*, *vestimentum* > *veşmânt*.

Sunt conservate în română la singular, cu păstrarea genului, şi un grup de neutre parisilabice şi imparisilabice de declinarea a III-a: *cornu*, *-us* > *corn*, *uber*, *-eris* > *uger*, *frigus*, *-oris* > *frig*, *pectus*, *-oris* > *piept*, *tempus*, *-oris* > *timp*, *fulgur*, *-uris* > *fulger* (< *fulgerem*), *nomen*, *-inis* > *nume*[6].

Notăm că mult mai mic este numărul de termeni caracterizaţi de continuarea formei de singular, cu schimbarea genului (trecere la masculin): *al*(*l*)*ium* > *ai*, *hordeum* > *orz*, *nubilum* > *nor* (limba veche şi în graiuri, *nour*, *nuăr*).

Este continuată forma de singular, cu schimbarea genului (trecere la feminin), de către un neutru de declinarea a III-a, *legumen*, *-inis* > *legume*, formă mai veche de singular considerată a fi un plural de la care s-a refăcut forma nouă, *legumă*, Byck–Graur 1967, p. 73.

– Nume de genul neutru singular pe care albaneza le-a împrumutat din latină, dar care în română nu sunt cunoscute.

Nume neutre de declinarea a II-a: *commercium* > v.alb. *kumerq* „vamă", *confinum* > *kufi* „hotar", provenind, cu mare probabilitate, dintr-un anterior *kufinj*, simţit ca plural (Bonnet 1998, p. 228) (formă de singular refăcută, *kufi* are pluralul *kufira*), **fallium* (< *fallere* „a greşi") > *faj* „greşeală, păcat", pl. este format cu desinenţa *-e*, *faje* (substantiv aflat la Pedersen 1894, p. 254 între neutrele împrumutate din latină şi păstrate ca atare în vechiul neutre moştenit), *fatum* > *fat* „noroc, soartă" (pl. *fate*), *gaudium* > *gaz* „bucurie" (pl. *gaze*), *malum* > *mall* „dor, nostalgie", *oleum* > *vaj*, *voj*

[3] În DA, unde toate exemplele sunt la singular, este consemnat genul masculin. T. Papahagi (1974, s.v.) înregistrează pluralul în *-e* al cuvântului din aromână şi precizează că este de genul neutru.

[4] Este vorba de termenul popular şi vechi, cu corespondent în dialectul aromân (DA s.v.).

[5] Vezi mai jos, foarte probabil, alb. *l*(*l*)*ucë* s.f. < *lutea* n. pl.

[6] Spre deosebire de *legumen*, trecut la feminin, cum vom vedea, urmaşul în română al lui *nomen* păstrează genul etimonului, dar suferă, la rândul său, influenţa pluralului, în urma căreia rezultă forma nume, în locul aşteptatului şi neatestatului **noame* (vezi CDDE 1258).

BDD-A22922 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:43 UTC)

„ulei” (neutru în sistemul vechi, Pedersen 1894, p. 254, Pedersen 1897, p. 253; Brâncuş 1963/2007, p. 225), *palatium* > *pullaz*, v.alb. *pëllas* „acoperiş, grindă” (pluralul cu *-e*), **tractarium*, **traiectarium* (= *traiectorium*) > *taftar* „pâlnie”, *sæculum* > *shekull* „lume; veac” (în cel mai vechi text albanez apare ca neutru, dar şi ca masculin, Bonnet 1987, p. 287; este citat Eq. Çabej), *sarmentum* „vlăstar, mlădiţă” > *sharmend* „mlădiţă de viţă”, *vitium* > *ves* „năravi, viciu” (pluralul cu *-e*).

Dintre neutrele cu formă de singular de la celelalte declinări păstrate în albaneză ca neutre: *gramen, -inis* „pajişte, buruiană” > *gram* „pir, troscot” (pl. *gramna*)[7], *pignus, -oris* > *peng* „zălog” (neutru în „Liturghierul” – Meshari lui Gjon Buzuku de la 1555 – vezi Çabej 1955, p. 40–41, *apud* Brâncuş 1963/2007, p. 226, 227; Bonnet 1998, p. 288).

Au intrat în clasa masculinelor dintre neutrele împrumutate la singular: *balsamum* > v.alb. *balshëm*, *balçëm*, *evangelium* > *ungjill*, *mercarium* > *mërqir* „suma de bani pe care mirele o dă miresei pentru dotă”[8], *miraculum* > *mrekull* (Bonnet 1998, p. 288)[9], **pasturaticum* (din familia verbului *pasco, -ere*) > *pashtrak* „imaş, locul de păşunat al unui sat”, **terraticum* > *tratk* „zeciuială”.

A fost integrat la feminin singularul *examen, -inis* > *shemë* „roi de albine”.

2.1.2. Continuarea formelor de plural.

– Ca şi celelalte limbi romanice, de la forma de plural, româna a moştenit o serie de substantive asimilate în latină populară cu femininul singular; termenii lipsesc în albaneză: *animalia* (pluralul lui *animal, -is*) > *nămaie*, *fraga* (pluralul lui *fragum*) > *fragă*, *hiberna* (sg. *hibernum*) > *iarnă*, *supercilia* (sg. *supercilium*) > *sprânceană*.

Alteori, formele de plural continuă ca feminine plural, nu singular: *minutalia* (sg. *minutalium*) > *măruntaie*

– La rândul ei, fără participarea românei, albaneza conservă din latină, prin integrare la feminin, forma de plural a unor nume neutre. Albaneza se comportă în astfel în chip asemănător românei şi limbilor romanice în general. Dintre exemplele din albaneză citäm: **apparamenta* (sg. **apparamentum*, din familia verbului *apparo* „a pregăti, a face preparative”) > *parmendë* „plug”, *centra* (?) (sg. *centrum*) > *qendër* s.f., articulat *qendra* (ar putea fi un singular refăcut după modelul *motër, motra*, substantiv feminin autohton), **frictaria, frictoria* (sg. *frictorium, frixorium* „tigaie de prăjit”) > *fërtere* „tigaie”, **fusa* (sg. **fusum* s.n., provenind din adj. *fusus* „larg răspândit”) > *fushë* „câmpie”, **lapatha* (presupusă formă de plural de la *lapathum* „varietate de măcriş”) > *lëpjetë* „măcriş”[10], **lutea* (care ar putea fi plura-

[7] Un alt exemplu de integrare a neutrelor cu terminaţia *-men*, mai jos: *examen, -inis*.

[8] Termenul este greu de explicat din pluralul, devenit feminin, *mercaria*, cum propune Bonnet 1998, p. 333.

[9] Cu toate acestea, o formă de plural neutru *mrekullra* găsim la Orel 1998, s.v., formă care sugerează că este vorba de neutru.

[10] Pe lângă dificultăţile morfologice legate de existenţa sau nu în latină a formei de plural, care, însă, explică forma feminină din albaneză, există şi dificultăţi fonetice, privitoare la evoluţia a > e (Çabej 1967, p. 133; Bonnet 1998, p. 22, 23).

BDD-A22922 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:43 UTC)

lul unei forme nominale neutre *luteum* „culoarea galbenă”[11], formate de la adjectiv) > *lucë, llucë* „lut”[12], *monstra* (sg. *monstrum*) > v.alb. *moshtrë* (Landi 1989, p. 117, posibil, totuşi, împrumut timpuriu din italiană; Çabej 1976 s.v.; Bonnet 1998, p. 82), *rapa* (sg. *rapum* s.n. „nap, gulie”) > *r(r)epë* „nap”, *sola* (sg. *solum* „bază, temelie; pardoseală; talpă”) > *shollë* „talpa piciorului, talpă de încălţăminte”[13], *sorba* (sg. *sorbum* „fructul sorbului, scoruşă) > *shurbë* „scoruşă”, în albaneza din Grecia, grai cu elemente arhaice. Am considerat că este mai potrivit să aşezăm aici cuvântul pentru că în română este continuat numele masculin al arbustului, *sorbus*, şi nu numele neutru la singular al fructului, *sorbum*. Este locul să remarcăm, cum vom avea prilejul şi în ceea ce priveşte perechea de termeni *poamă*, *pemë*, că albaneza pare a fi împrumutat cu precădere numele fructului la plural şi nu numele arborelui sau al arbustului[14], *sparta* (sg. *spartum* „un fel de papură, rogoz”) > *shpartë* „grozamă”; *torcula* (sg. *torculum* „teasc, presă”) > *torkullë* „teasc”.

Pluralul unor neutre de declinarea a III-a intrate în albaneză ca feminine: *hastilia* (sg. *hastile, -is* „lemnul suliţei”) > *shtijë* „rază de lumină”.

De regulă, în lucrările de etimologie, termenii de mai sus sunt atribuiţi formei de neutru singular din latină. Am încercat, de aceea, prin această enumerare, să atragem atenţia asupra frecvenţei în albaneză a fenomenului preluării neutrului plural integrat la feminin.

– Cu o frecvenţă redusă apare şi posibilitatea să fie continuate ambele forme, cea de singular şi cea de plural. Am întâlnit exemple în amândouă limbile, dar este vorba de termeni latineşti diferiţi. În română au fost moşteniţi *capisterium* > *căpester*, **capisteria* > *căpistere* (CDDE nr. 246), *datum* > *dat*, *data* > *dată* (DA), *factum* > *fapt*, *facta* > *faptă* (Puşcariu 1905, nr. 579; CDDE nr. 535). În albaneză, fenomenul pare a fi de asemenea relativ rar: *castellum* > *kështjel*, *castella* > *kështejllë*, *consilium* > *këshill* „adunare”, *consilia* > *këshillë* „sfat dat cuiva”. Nu este exclus ca în albaneză să fie vorba de o reorganizare internă.

3. Ne oprim la substantivele de origine latină pe care le continuă amândouă limbile.

3.1. Nume neutre la singular păstrate ca atare în amândouă limbile: *altarium, altar, altare* > *altar, lter*[15], *argentum* > *argint, argjând, ërgjënd, rrgjand, rrëg-*

[11] Guţu 1983: *luteum* s.n. „culoarea galbenă”, s.v. *luteus*[2] adj. „galben”: *luteum* s.n. „gălbenuşul oului”, *luteus*[1] adj. „de lut, de argilă”. Termenul continuat de albaneză face parte din familia lui *lutum* > rom. *lut* (vezi mai sus).

[12] Pentru aceeaşi noţiune, româna a moştenit *lutum* s.n.

[13] Această formă aceasta de plural din latină, funcţionând în albaneză ca feminin singular, este mai potrivită ca etimon decât etimonul cu care se operează de regulă, *solea* (pentru care vezi Bonnet 1998, p. 198, 199, cu bibliografie; Orel 1998, s.v.).

[14] Fără a indica sursa cuvântului, Bonnet 1998, p. 78, 370 reţine exclusiv *shurb*, numele de genul masculin al arbustului, formă pe care nu am întâlnit-o.

[15] Forma actuală a termenului albanez este datorată influenţei formei de plural. Eq. Çabej (1967, p. 135, 139, 140) presupune că de la vechiul singular neatestat **ltar* s-a format, cu desinenţa *-e* specifică neutrelor şi femininelor, pluralul *ltere*, în uz şi azi, care a condus apoi la apariţia noului singular *lter*, diferenţiat de plural numai prin desinenţă; în cazul perechii **ltar/ltere*, diferenţierea se făcea şi

BDD-A22922 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:43 UTC)

jend[16], *aurum* > *aur*, *ar* (neutru în albaneza veche, Pedersen 1897, p. 287; Brâncuş 1963/2007, p. 225), *cælum* > *cer*, *qiell*, *filum* > *fir*, *fill*, *fossatum* > *sat*, *fshat* (neutru în limba veche, Çabej 1955, p. 44; Brâncuş 2007, p. 227; de reţinut că în limba actuală are pluralul *fshatra*[17]), *frenum* > *frâu*, *fre* (neutru în limba veche, după Shaban Demiraj, citat de Bonnet 1998, p. 288), **glemus* (= *glomus*) *ghem*, *lëmsh* (formă diminutivală a unui vechi neatestat *lëm*), *iudicium* „judecată, proces" > v.rom. *judeţ* „judecată, tribunal" (Puşcariu 1905, nr. 915; CDDE nr. 909), v.alb. *gjyq* „proces, judecată" (la Buzuku: Çabej 1955, p. 44; vezi şi Brâncuş 1963/2007, p. 227; Bonnet 1998, p. 127), *lardum* > *lard*, *lardh*[18], *linum* > *in*, *li* (cu articol hotărât: *liri*, sau *lini*), *milium* > *mei*, *mel*, *mustum* > *must*, *musht*, *panicum* „mohor, mei păsăresc" > *părinc*, v.alb. *pënik*, *peccatum* > *păcat*, *mëkat* (pl. cu *-e*, *mëkate*), **pharmacum* (< gr.) (Puşcariu 1905, nr. 583; Mihăescu 1966b, p. 51) > *farmec*, *farmăc*, v.alb. *farmëk*, *plumbum* > *plumb*, plumb, *porrum* „praz" > *pur*, *por*, „usturoi", *porr* „praz, usturoi sălbatic", *scamnum* > *scaun*, *shkamb* „stâncă, scaun", *scutum* > *scut*, *shqyt*, *stratum* „aşternut, saltea; pat, culcuş" > *strat* „pat" (sensul din limba veche), alb. *shtrat* „pat" (neutru la Buzuku, Çabej 1955, p. 44; Brâncuş 2007, p. 227, pl. în limba actuală, *shtretër*, *shtretën*)[19], **subulum* (= *insubulum*) > *sul*, *shul* (pl. în *-e*, *shule*, sau în *-a*, *shula*), *vadum* > *vad*, *va*, *venenum* „doctorie, otravă" > *venin*, *vrer* (mai vechi, *vënër*)[20] *viscum* > *vâsc*, *veshk*.

Dintre neutrele de declinarea a III-a: *æramen*, *-inis* > *aramă*, *arame* (rom. veche şi dialectal, Puşcariu 1905; CDDE nr. 73)[21], *rem*, *rame* (la autorii vechi, Bonnet 1998, p. 289, nota 6, care nu exclude originea italiană timpurie), *culmen*, *-inis* > *culme*, *kulm* (pl. cu *-e*, *kulme*).

3.2. Forme de neutru plural conservate atât în română cât şi în albaneză ca feminine singular: *cichoria* (sg. *cichorium* < gr.) > *cicoare*, *kore*, *-ja* (CDDE nr. 335, Mihăescu 1966b, p. 52; Landi 1989), *coca* (sg. *coccum* „boabă, sâmbure") > *coacă*, *cocă* „aluat", *cocă* „fruct rotund", alb. *kokë* „cap", *kok* „fruct"[22], *folia* (sg. *folium*) > rom. *foaie*: **trifolia* (?) (sg. *trifolum*) > alb. *tërfojë*, *pallia* (sg. *pallium* „îmbrăcăminte de lână, învelitoare") > alb. *pajë* „trusoul care formează zestrea mi-

prin alternanţa vocalică; alternanţa *-a-*/*-e-* este frecventă în sistemul morfologic albanez ca marcare redundantă a diferenţei de număr. G. Bonnet (1998, p. 122) deduce alb. *lter* din *altaria*, fără demonstraţie.

[16] Ar putea fi în limba veche neutru, la fel cu *ar* < *aurum*.

[17] Desinenţa de plural este, aşa cum menţionam, o marcă a neutrului şi a unei categorii de feminine, Brâncuş 2007, p. 228, Buchholz–Fiedler 1987, p. 209.

[18] Echivalare făcută de S. Puşcariu (1905, nr. 942). Traducerile rom. *lard* : lat. *laridum*, lat. *lardum* : alb. *lardh* în primele dicţionare ale celor două limbi, *Dictionarium latino–epiroticum*, *Dictionarium valachico–latinum*; dicţionarul românesc e citat în DA.

[19] Existenţa coincidenţei semantice dintre română şi albaneză este evidenţiată de Ov. Densusianu (1901/1975, p. 193) şi reţinută de S. Puşcariu (1905, nr. 1654).

[20] Pentru prezenţa în română şi albaneză a sensului comun „fiere", vezi Densusianu 1901/1975, p. 283, Puşcariu 1905, p. 176.

[21] Vezi mai sus *legumă*, *legume* < *legumen*.

[22] Cuvintele în amândouă limbile au etimologie controversată. Pentru istoria comparaţiei dintre română şi albaneză vezi Brâncuş 1983, p. 67; pentru albaneză, Bonnet 1998, p. 390.

BDD-A22922 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:43 UTC)

resei", derivatul *palliola* (sg. *palliolum* „mântăluţă") > v.rom. *păioară* „vălul care acoperea capul femeilor", reg. acoperământ de pânză (Mihăescu 1993, p. 248, 249). Este interesant să observăm şi faptul că româna a moştenit forma de singular a cuvântului de la care albaneza continuă pluralul: sg. *pallium* a dat în română *pai* „lâna de primăvară a oilor", cuvânt pe care Puşcariu 1920/1974, p. 159 îl include pe lista de corespondenţe între română şi albaneză în ceea ce priveşte vocabularul de origine latină, *poma* (sg. *pomum* „fruct") > *poamă*, *pemë*[23].

Substantive neutre imparisilabice moştenite cu forma de plural integrată la feminin singular: *vera* (sg. *ver, -is*) > *vară*, *verë*.

La acestea s-ar putea adăuga o pereche de termeni cu origine controversată, latină sau autohtonă: *spodia* (sg. *spodium* < gr) > *spuză*, *shpuzë*.

Plurale neutre conservate ca plurale feminine: *ilia, -um* „măruntaie, pântece" > *iie, ijë* „porţiunea laterală dintre coaste şi bazin", *licia* (sg. *licium*) > *iţe, liq*, *rosalia* > ar. *Arusal´*e, *rrëshajë*,

La declinarea a III-a: *tempora* (sg. *tempus, -oris*), cu varianta *tempula* > *tâmple*, *tëmbla* (Puşcariu 1905, p. 160),

4. Substantive neutre latineşti conservate în amândouă limbile, dar nu de acelaşi număr.

4.1. Româna continuă forma de singular, cu păstrarea genului neutru, iar albaneza pe cea de plural cu trecerea la feminin: *canticum* > *cântec*: *cantica* > *kangë* (dar şi rom. reg. *cântecă*, CDDE nr. 357), *capistrum* > *căpăstru*, *capistra* > *këpreshë*, *carrum* > *car*: *carra* > v.alb. *karrë* (Çabej 1967, p. 144; CDDE nr. 253), *coopertorium* > *cărpător*, **coopertoria* > *kuptyrë* (Landi 1989, p. 63; nu este exclusă contaminarea cu substantivul feminin *coopertura*, Bonnet 1998, p. 317, 318), *melum* (= *malum* < gr.) > *măr*: *mala* > *mollë* (forma de feminin, *mară*, reprezentând la origine pluralul neutru, apare şi în română în *Dictionarium valachico–latinum*, vezi CDDE nr. 1045), *pallium* > *pai* „lâna de primăvară a oilor", *pallia* > *pajë* (vezi mai sus), *pensum* > v.rom. *păs* „greutate, grijă", în limba contemporană *păs* „grijă, apăsare pe suflet": *pensa* > *peshë* „greutate", *signum* > semn, *signa* (sub influenţa – care poate fi presupusă ţinând seama de sensurile termenului albanez – a pl. *insignia* a neutrului *insigne, -is*) > *shenjë* „semn, minune, semn distinctiv, însemn, obiecte de podoabă schimbate la logodnă", *stabulum* > *staul*: *stabula* > *shtallë*, **stulus* (= *stylus* < gr.) > v.drom. *stur* „ţurţure": **stula* > alb. *shtyllë* „stâlp" (totuşi, şi drom. dial. *stură* s.f., DLR).

În albaneză, am putea vorbi de o subcategorie, aceea a numelor feminine provenite din forma de neutru plural, având ca model termenul autohton *motër*,

[23] Trebuie observat că în albaneză, spre deosebire de română, numele fructului este identic cu numele copacului, căci albaneza nu deosebeşte prin genuri diferite cele două obiecte denumite. Albaneza a împrumutat numai numele fructului. Vechimea mare a împrumutului merită a fi reţinută. G. Bonnet (1998, p. 101) se referă la vechimea termenului luând în considerare faptul că evoluţia fonetică *-o-* > *-e-* a atins stratul de elemente indo-europene, la care s-au adăugat cele mai vechi elemente preluate din latină.

BDD-A22922 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:43 UTC)

articulat *motra*[24]: *lukër* s.f., articulat *lukra*, pl. *lukra* „oaie, turmă de oi” < *lucra* pl.: rom. *lucru* < *lucrum* sg.[25].

4.2. Româna a moştenit forma de plural, albaneza pe cea de singular: *damna* > rom. *daună*[26]: *damnum* > alb. *dam*, *dëm*, *templa* > rom. *tâmplă* „catapeteasmă”: *templum* > *tempull* „templu”. Am găsit pentru această grupă mai puţine exemple decât în cazul precedent.

5. Inventarul pe care l-am prezentat este bogat şi pune în lumină direcţiile de supravieţuire a neutrului latinesc. Româna ca limbă romanică şi albaneza puternic influenţată de latină cunosc procedee asemănătoare. Sunt păstrate fie formele de singular, fie formele de plural trecute la feminin. Neutrele păstrate sunt numeroase şi în română, şi în albaneză. Pe de o parte, fiecare limbă are propriul inventar de substantive, pe de alta, există un grup însemnat de elemente comune. Nu este lipsit de interes faptul că albaneza a împrumutat substantive neutre din latină pentru care există dovezi că le-a integrat în sistemul moştenit din indoeuropeană. Elementele împrumutate suferă acelaşi tratament cu elementele moştenite din indoeuropeană şi formează materialul cu care se reorganizează neutrul. De reţinut, totuşi, că sunt destule situaţii în care româna şi albaneza continuă, separat una de cealaltă, fie forma de singular, fie cea de plural. Comparaţia dintre română şi albaneză ar trebui lărgită cu raportarea la toate limbile romanice, cel puţin în ceea ce priveşte difuzarea formelor de plural conservate.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

Bonnet 1998 = Guillaume Bonnet, *Les mots latins de l'albanais*, Paris, L'Harmattan, 1998.

Brâncuş 1963/2007 = Gr. Brâncuş, *Genul neutru în albaneză*, în SCL, XIV, 1963, nr. 1, p. 77–85; republicat în Gr. Brâncuş, *Studii de istorie a limbii române* [I], Bucureşti, Editura Academiei Române, 2007, p. 223–230.

Brâncuş 1983 = Gr. Brâncuş, *Vocabularul autohton al limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.

Buchholz–Fiedler 1987 = Oda Buchholz, Wilfried Fiedler, *Albanische Grammatik*, Leipzig, Verlag Enzyklopädie, 1987.

Bujor–Chiriac 1971 = I. I. Bujor, Fr. Chiriac, *Gramatica limbii latine*. Ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1971.

Byck 1967 = Jacques Byck, *Studii şi articole. Pagini alese*. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Florica Dimitrescu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1967.

Byck–Graur 1967 = Jacques Byck, Alexandru Graur, *Influenţa pluralului asupra singularului substantivelor şi adjectivelor în limba română*, în Jacques Byck, *Studii şi articole. Pagini alese*,

[24] Pentru finala *-tr* a formei reconstruite pentru indoeuropeană, presupusă a fi la originea termenului autohton *motër* „soră”, termen albanez înrudit cu lat. *mater*, gr. *μήτηρ* „mamă”, vezi Demiraj 1997, s.v. *motër*.

[25] Prezenţa în albaneză a împrumutului din latină, având sensul menţionat, constituie pentru S. Puşcariu (DR III, p. 820) un solid argument pentru admiterea etimologiei latine în cazul cuvântului din română.

[26] Este posibil ca româna să fi continuat de asemenea singularul: v.rom. **daunŭ* s.n. sg. > *daune* pl. > sg. f. (Mihăescu 1993, p. 289).

BDD-A22922 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:43 UTC)

îngrijirea ediţiei şi studiul introductiv de Florica Dimitrescu, traducerea articolelor din franceză de Mihai Nasta, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1967.
Çabej 1955 = Eq. Çabej, *Gjon Buzuku*, în „Buletin për shkencat shoqërore", 1955, nr. 3.
Çabej 1967 = Eq. Çabej, *Shumësi i singularizuar në gjuhën shqipe*, Tirana, 1967.
Çabej 1975, 1976 = Eq. Çabej, *Studime gjuhësore*, vol. I, II, Prishtina, 1975–1976.
Çabej 1976–1995 = Eq. Çabej, *Studime etimologjike në fushë të shqipes*, I–IV, Tiranë, 1976–1995.
CDDE = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine (a–putea)*, Bucureşti, Socec, 1907–1914.
Coteanu 1969 = I. Coteanu, *Morfologia numelui în protoromână (româna comună)*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1969.
DA = Academia Română, *Dicţionarul limbii române (DA)*. Întocmit şi publicat după îndemnul şi cu cheltuiala Maiestăţii Sale Regelui Carol I, Tomul I, Partea I, *A–B*, Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, 1913; Partea II, *C*, Bucureşti, Universul, 1940; Partea III, Fascicula I, *D–DE* [fără specificarea privind contribuţia Regelui], Bucureşti, Universul. Întreprindere Industrială a Statului, 1949; Tomul II, Partea I, *F–I*, Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului. Imprimeria Naţională, 1934; Partea II, Fasc. I–III. *J–Lojniţă*, Bucureşti, Universul SA, 1937, 1940, 1948.
Demiraj 1997 = Bardhyl Demiraj, *Albanische Etymologien (Untersuchungen zum albanischen Erbwortschatz)*, Amsterdam–Atlanta, GA, Rodopi, 1997.
Densusianu 1901/1975 = Ovid Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, I. *Les origines*, în Ovid Densusianu, *Opere*, vol. II. *Lingvistica. Histoire de la langue roumaine*. Ediţie critică şi note de V. Rusu. Prefaţă de B. Cazacu, Bucureşti, Editura Minerva, 1975.
Dictionarium latino–epiroticum = Franciscum Blanchum, *Dictionarium latino–epiroticum, Romæ 1635*. Ediţie îngrijită, introducere, indice de Mario Roques, *Le dictionnaire albanais de 1635*, Paris, Librairie orientaliste Paul Geuthner, 1932.
Dictionarium valachico–latinum = *Dictionarium valachico–latinum: primul dicţionar al limbii române*. Studiu introductiv, ediţie, indici şi glosar de Gh. Chivu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2008.
Fischer 1985 = I. Fischer, *Latina dunăreană. Introducere în istoria limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985.
Guţu 1983 = G. Guţu, *Dicţionar latin–român*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.
Ivănescu 2000 = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*. Ediţia a II-a. Îngrijirea ediţiei, indice de autori şi indice de cuvinte: Mihaela Paraschiv, Iaşi, Editura Junimea, 2000.
Landi 1989 = Addolorata Landi, *Gli elementi latini nella lingua albnese. Corso di lezioni universitarie*, Publicazioni dell'Università degli studi di Salerno, Napoli, 1989.
Meyer 1891 = G. Meyer, *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, Strasbourg, K. J. Trübner, 1891.
Mihăescu 1966a = H. Mihăescu, *Les elements latins de la langue albanaise*, în RESEE, IV, 1966, p. 5–29, 323–353.
Mihăescu 1966b = H. Mihăescu, *Influenţa grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1966.
Mihăescu 1981 = H. Mihăescu, *Locul elementelor lexicale latine din albaneză în cadrul romanităţii sud-est europene*, în Ion Coteanu, Lucia Wald (eds.) *Semantică şi semiotică. Profesorului Al. Graur cu prilejul împlinirii vârstei de 80 de ani*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981, p. 216–234.
Mihăescu 1993 = H. Mihăescu, *La romanité dans le sud-est de l'Europe*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993.
Orel 1998 = Vl. Orel, *Albanian Etymological Dictionary*, Leiden–Boston–Köln, Brill, 1998.
Papahagi 1974 = T. Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân general şi etimologic*. Ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1974.
Pedersen 1894 = Holger Pedersen, *Bidrag til den Albanesiscke Sproghistorie*, în *Festkrift til Vilhelm Thomsen*, Copenhaga, 1974, p. 246–257.

BDD-A22922 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:43 UTC)

Pedersen 1897 = Holger Pedersen, *Das albanesische Neutrum*, în „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete des Deutschen, Griechischen und Lateinischen". Hgg. von Th. Aufrecht und A. Kuhn, Berlin, 34, 1897, p. 283–291.
Puşcariu 1905 = Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, I. *Lateinisches Element*, Heidelberg, Carl Winter's Universitäts Buchandlung, 1905.
Puşcariu 1920/1974 = Sextil Puşcariu, *Locul limbii române între limbile romanice*, în Puşcariu 1974, p. 133–169.
Puşcariu 1974 = Sextil Puşcariu, *Cercetări şi studii*. Ediţie îngrijită de Ilie Dan. Prefaţă de G. Istrate, Bucureşti, Editura Minerva, 1974.
RESEE = „Revue des études sud-est européennes", Bucureşti, I, 1963 şi urm.
SCL = „Studii şi cercetări lingvistice", Bucureşti, I, 1950 şi urm.
Simenschy [1998] = Th. Simenschy, *Gramatica limbii latine*. Ediţia a V-a. Text revizuit, notă asupra ediţiei, prefaţă de Traian Diaconescu, Bucureşti, Editura Viitorul românesc, [1998].

LE MAINTIEN DES NOMS NEUTRES LATINS EN ROUMAIN ET ALBANAIS
(*Résumé*)

Le roumain et l'albanais possèdent tous les deux le genre neutre. Il s'agit d'un trait morphologique commun important. Le neutre roumain conserve la situation héritée du latin. Le neutre albanais passe une longue période de coexistence de la structure ancienne, indo-européenne, et de la nouvelle structure; le résultat en est une structure organisée d'une manière semblable au neutre roumain. Le présent article poursuit le sort d'un nombre significatif des noms neutres conservés en roumain et albanais. On constate des concordances et des différences concernant le maintien des formes du singulier ou du pluriel.

Cuvinte-cheie: *genul neutru, reminiscenţe ale latinei orientale, concordanţe între română şi albaneză*.
Mots-clés: *le genre neutre, réminescences du latin oriental, concordances entre le roumain et l'albanais*.

Institutul de Studii Sud-est Europene
Bucureşti, Calea 13 Septembrie, 13
acad_sudest@yahoo.com

BDD-A22922 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:43 UTC)